

Satu Parkusjärvi

ISÄNMAASTA KANSAINVÄLISYYTEEN

Kansallisen Kokoomuksen nationalismidiskurssin
muutos yleisohjelmissa vuosina 1945-1993

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Kesäkuu 2020

TIIVISTELMÄ

Satu Parkusjärvi: Isänmaasta kansainvälisyyteen: Kansallisen Kokoomuksen nationalismidiskurssin muutos yleisohjelmissa vuosina 1945-1993

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Historian tutkinto-ohjelma

Kesäkuu 2020

Tässä kandidaatintutkielmassa analysoin Kansallisen Kokoomuksen yleisohjelmien nationalismidiskurssia ja sen muutosta vuosina 1945-1993. Analysoin puolueen ohjelmat diskurssianalyysillä nationalismiteorioita hyödyntäen. Analyysin pohjalta selvitan, millaisia muutoksia nationalistiseksi luokiteltavassa puheessa on tutkimusaikana tapahtunut sekä, mikä selittää ohjelmissa tapahtunutta muutosta.

Kokoomuksen yleisohjelmien nationalismipuhe on muuttunut merkittävästi vuosien 1945-1993 aikana. Vuoden 1945 ohjelma on hyvin nationalistinen, kun taas vuoden 1993 ohjelma ei ole sitä enää lähes lainkaan. Muutos ohjelmien nationalismipuheessa ei ole kuitenkaan tapahtunut yhtäkkiä vaan muutos on ollut asteittaista ja sidoksissa yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin, kuten modernisaatioon ja kansainvälisen toimintaympäristön murrokseen.

Ohjelmatasolla kokoomus on reagoinut yhteiskunnan muutoksiin ja muuttanut ohjelmaansa sen mukaisesti. Puolue ei ole jäänyt vastustamaan yhteiskunnassa yleisesti tapahtuneita muutoksia voimakkaasti vaan se on sopeutunut aikaansa. Puolue on myös itsessään muuttunut yleispuolueeksi kylmän sodan aikana. Kokoomus on ohjelmissa tapahtuneesta muutoksesta huolimatta kuitenkin säilyttänyt taustalla myös vanhaa ainesta. Kokoomukseen on siten kerrostunut konservatiivisia ja nationalistisia arvoja, kuten isänmaallisuutta ja uskontoa, korostavan päälle kansainvälisyyttä ja globaalia painottavia näkemyksiä.

Avainsanat: Nationalismi, muutos, kokoomus, yleisohjelma

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusteema ja -kysymys	1
1.2. Nationalismi käsitteenä	2
1.3. Aiempi tutkimus	3
1.4. Tutkielman rakenne, aineisto ja menetelmät	4
2. KOKOOMUKSEN NATIONALISMIDISKURSSIN MUUTOS VUOSINA 1945-1993	5
2.1. Yhteisöllisestä kansasta yksilölliseen kansainvälisyyteen	6
2.2. Suvereeniudesta riippuvaiseen yhteistyöhön	10
2.3. Yhtenäiskulttuurista moniarvoiseen yhteiskuntaan	13
3. MODERNISAATION JA SUURVALTASUHTEIDEN VAIKUTUS OHJELMIIN	17
4. JOHTOPÄÄTÖKSET	21
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	23
I SÄHKÖISET LÄHTEET	23
II TUTKIMUSKIRJALLISUUS	23

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusteema ja -kysymys

Tutkin Kansallisen Kokoomuksen nationalistisia käsityksiä ja niiden muutosta vuosikymmenten saatossa (1945-1993) puolueen yleisohjelmissa. Tutkimukseni sijoittuu toisen maailmansodan lopusta Neuvostoliiton romahtamisen jälkivuosiin. Koen tämän aikarajauksen mielekkääksi, koska kylmän sodan aikana kansallisvaltioiden rooli oli suuri, mutta samaan aikaan kansainväliset haasteet sekä yhteistyö määritteli aikaa. Tutkimuksen aikarajaus on suhteellisen pitkä, mikä mahdollistaa muutoksen havainnoimisen. Kandidaatintutkielman rajallisen sivumäärän vuoksi keskityn puolueen yleisohjelmiin. Kokoomus on hedelmällinen tutkimuskohde, koska puolue tuo julkisessa puheessaan ilmi isänmaallisuuden ja kansainvälisyyden.¹ Haluan selvittää miten ja milloin puolueeseen on muodostunut näiden, hieman ehkä ristiriitaisten, ajattelutapojen yhdistelmä. Esikäsitykseni mukaan kokoomus on reagoinut maailman muutokseen, kuitenkin säilyttäen vanhaa mukana, ja siksi siihen on kerrostunut edellä esitetyn kaltainen arvomaailma.

Tutkimusongelmani on, miten kokoomuksen nationalismipuhe on muuttunut yleisohjelmissa vuosina 1945-1993. Tutkimukseni tavoitteena on tutkia kokoomuksen yleisohjelmia toisen maailmansodan lopusta Suomen EU-jäsenyyden kynnykselle. Suomen sisä- ja ulkopoliittinen toimintaympäristö on muuttunut merkittävästi kyseisenä aikana, mikä on mielenkiintoinen lähtökohta tutkimukselle, joka keskittyy nationalismipuheen muutoksen analysointiin ja selittämiseen. Tutkimusajan rajaus vuoteen 1993 johtuu siitä, että seuraava kokoomuksen periaateohjelma olisi ollut vuodelta 2006. Tämä olisi ylittänyt EU-jäsenyyden sekä kylmän sodan päättymisen usealla vuodella. Tutkimusajan valintaan vaikutti siten puolueen julkaisemat ohjelmat, sillä ohjelmia ei ole julkaistu vuosittain. Tutkimusongelmalle alisteisia tutkimuskysymyksiäni ovat: millaisia merkityksiä nationalismille kokoomus antaa eri vuosikymmeninä yleisohjelmissaan? Milloin kokoomuksen yleisohjelmissa tapahtuu muutosta nationalistiseksi luokiteltavan puheen osalta? Mitkä yhteiskunnalliset tapahtumat ovat vaikuttaneet kokoomuksen nationalismiin muutokseen, eli miten muutosta voidaan selittää? Onko muutosta ylipäättään tapahtunut? Jos ei, mikä selittää sitä?

Kokoomus on perustettu 1918. Puolueen ohjelma uudistui hitaasti sen ensimmäisinä vuosikymmeninä. Kokoomus teki kokonaan uuden periaateohjelman vuonna 1922 ja seuraavaa täysin uusi ohjelma hyväksyttiin vasta vuonna 1945. Vuosina 1933, 1936 ja 1939 ohjelmaa tarkistettiin. Vuoden 1922 ohjelma oli vanhoilliskonservatiivinen ja siinä oli havaittavissa ajankohdan nationalistimilitaristinen taustadiskurssi. Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) suosimat äärioikeistolaiset

---

¹ Kok., 2018.

painotukset ja suomalaisuuden korostaminen näkyivät kokoomuksen vuoden 1933 ohjelmassa. Vuoden 1936 ohjelmassa oli samanlainen alku ja nationalis-militaristinen painotus kuin vuoden 1922 ohjelmassa, mutta erona aiempaan siinä tuomittiin kommunismin lisäksi fasismi. IKL:ään otettiin vielä vahvempi kielteinen kanta vuoden 1939 ohjelmassa. Kokoomuksen ohjelma siis maltillistui 1930-luvun lopulla.²

1.2. Nationalismi käsitteenä

Nationalismi on tämän tutkielman keskeisin käsite, mutta sen määrittely on haastavaa. Laajan määritelmän mukaan nationalismissa ihmiskunta jaetaan kansoiksi, maailma kansallisvaltioiksi. Sen lisäksi kansallisuus toimii yksilöiden toiminnan ja identiteetin tärkeimpänä taustatekijänä. Se on samalla sekä aatejärjestelmä ja poliittisen yhteisön ohjeistus että ajattelu- ja puhetapa. Valistuksen ja varhaisromantiikan aikakausilla levisi näkemys siitä, että yhteisen kielen, kansanluonteen ja uskonnon jakavat ihmiset muodostavat kansallisen ykseyden. Yleisesti hyväksytyt määritelmän mukaan nationalismin aikakauden juuret ovat 1700- ja 1800-luvun vaihteessa.³

Eric Hobsbawmin mukaan Kansakunta-sana on sen modernissa ja pääasiallisesti poliittisessa mielessä hyvin nuori. Käsitteen vanha merkitys on viitannut etnisyyteen, mutta sen käyttö on nykyään painottunut enemmänkin ”poliittisen yhtenäisyyden ja riippumattomuuden mielikuvaan”. Kansakunta samaistaa ”kansan” ja valtion. Ranskan ja Amerikan vallankumouksissa kansakunnan tavoitteeksi tuli olla ”yksi ja jakamaton”. Tämä tarkoitti kansalaisten yhteisöä, jonka yhteinen täysivaltaisuus teki siitä valtion. Valtiosta tuli siten kansalaisten yhteisön poliittinen kuvastuma. Kansalaisuus, joukko-osallistuminen ja joukkovalinta kuuluvat aina olennaisesti kansakuntaan. Vallankumousajasta eteenpäin valtioiden määrittely ja rakenne perustui keskeisesti alueeseen. Yhtälö *kansakunta = valtio = kansa* kytki kansakunnan ja territorion toisiinsa. Tämä yhtälö sisälsi myös oletuksen kansallisvaltioiden monilukuisuudesta, mikä oli kansan itsemääräämisoikeuden seuraus.⁴

Nationalismille on tyypillistä rakentaa omaa identiteettiään suhteessa muihin. Toiseuden käsitteellä on kansallisten identiteettien ja nationalismin tutkimuksessa oleellinen tehtävä.⁵ ”Meitä” siis rakennetaan suhteessa muihin, ulkopuolisiin. Suomenruotsalaisiin kohdistuva viha pohjautuu fennomaanien 1800-luvulla aatellisista luomaan viholliskuvaan. Fennomaanien mukaan kansan olemus rakentui kielessä. J. V. Snellman kiteytti ajatuksen siten, että maassa oli oltava ”yksi kieli, yksi mieli”.⁶ Vuoden 1918 sodassa ja sen jälkeen Suomi jakaantui kahtia: punaisiin ja valkoisiin.

---

² Mickelsson 2007, 110.

³ Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 14-15.

⁴ Hobsbawm 1994, 27-28.

⁵ Vuorinen 2005, 246.

⁶ Vuorinen 2005, 259.

Sisällissodan jälkeen tarvittiin ulkoista vihollista eheyttämään jakaantunut kansakunta, tämä ulkoinen vihollinen oli Venäjä.⁷

Suomalaisessa historian kirjoituksessa on käytetty hyvin säästeliäästi käsitettä nationalismi. Suomessa kansakunnan syntyä ei ole tahdottu verrata toisten valtioiden kansallisiin liikkeisiin, vaan sitä on käsitelty ”kansallisen heräämisen” historiana. Kansallisen historiankirjoituksen peruslinja säilyi Suomessa toisen maailmansodan jälkeenkin, vaikka muualla Euroopassa käytiin kiivasta keskustelua nationalismin poliittisesta ja yhteiskunnallisesta luonteesta.⁸

Nationalistisia puhetapoja käsittelevä Michael Billig onkin synnyttänyt käsitteen banaali nationalismi, jolla hän tarkoittaa nationalismin arkipäiväisyyttä. Ilmaisut, kuten ”kotimaamme”, ”me” ja ”kansakunnat” (”meidän ja ”teidän”), ovat jatkuvassa käytössä niin mediassa kuin arkipäiväisissä keskusteluissakin. Nämä ilmaukset ovat osa nationalistista prosessia, vaikka niitä käytetäänkin sen enempää miettimättä.⁹

Billigin kaltaisesti Umut Özkirimli on määritellyt nationalistisen diskurssin erottamalla sen muista samankaltaisista diskursseista. Özkirimlin mukaan kaikkia nationalistisia diskursseja yhdistää identiteetti (identity), aikaan (temporal) ja tilaan (spatial) liittyvät väitteet. Ensinnäkin identiteettiin liittyvä nationalistinen diskurssi toimii kahtiajaon kautta, ”meidät” erotetaan ”muista”. Kansakunnan arvot ja intressit ovat tärkeimpiä ja lojaaluis näitä prioriteetteja kohtaan ajaa kaikkien muiden intressien ohi. Tämän lisäksi kansa on perimmäinen (poliittisen ja sosiaalisen) legitimitetin lähde.¹⁰

Ajalliset väitteet koskevat kansakunnan historiaa. Nationalistinen diskurssi katsoo aina ajassa taaksepäin etsien kansakunnan ehdotonta historiaa. Se pyrkii esittämään kansan jatkuvuuden ajassa, myös tulevaisuudessa. Historiassa tehdyt päätökset pyritään legitimoimaan sen kautta, kuinka kansakunta on rakentunut näiden päätöksien johdosta. Kolmantena Özkirimli on erottanut tilaa koskevat väitteet. Nationalistisessa diskurssissa alue (”koti”) on olennainen tekijä. Kansakunta on erottamattomasti yhteydessä luonnolliseen ympäristöönsä. Maisemat, luonto ja rakennettu ympäristö nähdään kuvaavan kansanluonnetta ja kääntäen ympäristö on merkinä kansan olemassa olosta tietyllä alueella. Ympäristön ja kansakunnan luonne ovat siis kietoutuneet yhteen.¹¹

1.3. Aiempi tutkimus

Kokoomuksen nationalismia ei ole tutkittu samanlaiselta näkökannalta, kuin miten lähestyn aihetta omassa työssäni. Kokoomuksen suhdetta Isänmaalliseen kansanliikkeeseen on tutkittu, samoin kuin

---

⁷ Vuorinen 2005, 258.

⁸ Liikanen 2005, 222-223.

⁹ Billig 1995, 4.

¹⁰ Özkirimli 2017, 220.

¹¹ Özkirimli 2017, 220-221.

puolueen moraaliarvoja toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Monet tutkimukset käsittelevät kokoomuksen puolueorganisaatiota.¹²

Essi Tarkiainen pro gradu -tutkielma ”Sata vuotta aatetta” käsitteli joiltain osin samoja teemoja, joita käsittelen omassa tutkimuksessani. Kyseisessä politiikan tutkimuksen tiedekunnan pro gradussa tutkija analysoi kokoomuksen puolueohjelmissa tapahtunutta aatteellista muutosta vuosilta 1918-2018.¹³ Tarkiainen kiinnitti huomiota isänmaallisuuden ristiriitaan, joka antaa tukea oman tutkimukseni alkuoletukselle. Pro gradussa nationalismi ei ole kuitenkaan keskeinen tutkimuskohde vaan sivujuonne. Oma tutkimukseni syventyy analysoimaan nationalismipuhetta tarkemmin nationalismiteorioiden avulla sekä etsimään syitä puheessa tapahtuneeseen muutokseen.

1.4. Tutkielman rakenne, aineisto ja menetelmät

Tutkimus on kronologisen ja temaattisen rakenteen yhdistelmä. Kokoomuksen ohjelmia analysoidaan teemoittain siten, että teeman sisällä aihe käsitellään kronologisesti. Tällä esitystavalla on mahdollista havainnoida kokoomuksen ohjelmien nationalismidiskurssissa tapahtunutta muutosta selkeimmin. Tutkielman rakenne seuraa ohjelmista löytyviä selkeitä muutoskohtia. Muutos on tässä työssä olennainen tutkimuksen kohde ja jonkinlaista muutosta on löydettävissä kaikista ohjelmista. Muutosta analysoidaan kuitenkin ohjelmissa tapahtuneiden pysyvämpien muutoksien kautta.

Tutkimuksen lähdeaineistona on kokoomuksen yleisohjelmat eri vuosikymmeniltä. Yleisohjelmat ovat kiinnostava analyysin kohde, sillä niissä näkyy puolueen yleiset arvot ja omavalintaiset painotukset selkeimmin. Valitsin tutkittavaksi aineistoksi ainoastaan yleisohjelmat, koska muuten aineistoa olisi tullut kandidaatin tutkielmaan liikaa.

Lähdeaineisto on läpikäyty sisällönanalyysia hyödyntäen, jonka avulla tekstistä on nostettu toistuvia teemoja eli merkityskokonaisuuksia. Merkityskokonaisuudet on valikoitu nationalismiteorioita hyödyntäen. Sellaiset merkityskokonaisuudet, joiden on nationalismitutkimuksessa nähty rakentavan tai ylläpitävän kansallisuusaatetta on valittu analysoitavaksi. Tässä työssä ohjelmista valittuja käsitteitä on isänmaa, perhe, uskonto, kansa, isänmaa, maanpuolustus, puolueettomuus, sekä niitä haastaneita käsitteitä kuten: yksilö, yhteiskunta, kansainvälisyys, moniarvoisuus, vuorovaikutus ja keskinäisriippuvuus. Olen poiminut kokoomuksen ohjelmista edellä esitettyjä nationalismiin linkittyviä sanoja, jotka on listattu taulukkoon 1. (ks. s. 6) hierarkkisessa järjestyksessä perustuen niiden esiintyvyyden määrään tekstissä. Sellaiset sanat, jotka eivät liity nationalistiseksi luokiteltavaan puheeseen, on jätetty laskennasta pois. Esimerkiksi sana ”vapaus” on laskettu nationalistiseksi, jos sillä on tarkoitettu itsenäisyyttä tai kansan vapautta suhteessa toisiin kansoihin.

---

¹² Metsola 2010; Häyrynen 1973; Jokinen 2011.

¹³ Tarkiainen 2019.

”Vapaus” sanaa ei ole laskettu nationalistiseen puheeseen, jos käsite on yhdistetty esimerkiksi talouden vapauteen. ”Vapaus” on laskettu ”itsenäisyyden” käsitteen alle. Lähes kaikkien käsitteiden kohdalla olen tehnyt edellä esitellyn kaltaista pohdintaa siitä, onko sanalla nationalistinen merkitys vai ei. Luokittelun jälkeen olen käynyt tekstin läpi diskurssianalyysillä, nationalismia käsittelevää tutkimuskirjallisuutta tässäkin hyödyntäen. Seuraavassa luvussa käsittelem lähdeaineistosta löytyneitä havaintoja, jonka jälkeen siirryn käsittelemään muutokseen vaikuttaneita syitä.

Diskurssianalyysi nähdään väljänä teoreettisena viitekehyksenä, mikä sallii erilaisia menetelmällisiä tarkastelun painopisteitä ja sovelluksia. Kieli ja kielenkäyttö on diskurssianalyysissä olennaista. Kieltä ei nähdä siltana todellisuuteen vaan todellisuuden osana. Edellä esitettyä kutsutaan sosiaalisesti konstruktionismiksi, johon diskurssianalyysi tukeutuu.¹⁴ Väljien suuntaviivojen mukaisesti diskurssianalyysi on määritelty seuraavanlaiseksi:

”Kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.”¹⁵

2. KOKOOMUKSEN NATIONALISMIDISKURSSIN MUUTOS VUOSINA 1945-1993

Tutkittavan ajanjakson aikana kokoomus julkaisi yhteensä 13 yleisohjelmaa. Ohjelmat on julkaistu vuosina 1945, 1951, 1957 ja 1961, 1966, 1969, 1970, 1972, 1979, 1981, 1986, 1988 ja 1993. Osa ohjelmista oli periaateohjelmia ja osa taas puolue- tai tavoiteohjelmia. Tässä luvussa käsittelem ohjelmat yhtenä tekstinä temaattisesti. Kokonaisuudet liittyvät osin toisiinsa, mutta ne on käsittelyn selkeyden vuoksi eritelty.

Muutoksen havainnollistamiseksi olen jaotellut kokoomuksen ohjelmat eri aikakausiksi taulukkoon seuraavalle sivulle (ks. taulukko 1.). Aikakausijaon lisäksi taulukosta selviää ohjelmissa esiintyneet kansallisuusaatteeseen yhdistettävät käsitteet ja niiden toistuvuus (sanamäärät sulkeissa) eri vuosien ohjelmissa. Eri aikakausien ohjelmien yhteispituudet eroavat toisistaan, mutta taulukosta on silti mahdollista nähdä suuret kehityslinjat nopeasti.

---

¹⁴ Jokinen ym. 2016, 25-26.

¹⁵ Jokinen ym. 2016, 17.

Taulukko 1.

1946-1966 (55 sivua)	1966-1979 (85 sivua)	1979-1988 (89 sivua)	1988-1993 (9 sivua)
Kansa- (267) Itsenäisyys (41) Perhe (37) Uskonto (27) Maanpuolustus (26) Isänmaa (15) Puolueettomuus (8)	Kansa- (174) Kansainvälisyys (80) Maanpuolustus (66) Uskonto (50) Puolueettomuus (48) Itsenäisyys (13) Isänmaa (9)	Kansa- (166) Kansainvälisyys (90) Uskonto (78) Maanpuolustus (35) Moniarvoisuus (20) Puolueettomuus (11) Itsenäisyys (9)	Kansainvälisyys (18) Vuorovaikutus (16) Kansa- (16) Moniarvoisuus (12) Keskinäisriippuvuus (5) Itsenäisyys (5)

2.1. Yhteisöllisestä kansasta yksilölliseen kansainvälisyyteen

Kokoomuksen puolueohjelmissa kansaan ja kansainvälisyyteen liittyvät käsitteet muodostavat nationalistiseksi luokiteltavan merkityskokonaisuuden. Vuoden 1945 ja 1993 ohjelmat eroavat toisistaan merkittävästi. Vajaan viidenkymmenen vuoden aikana puolue on nostanut ohjelmissaan yksilön keskeiseksi toimijakseen kansallisen yhteisöllisyyden tilalle:

1945: ”Kaiken toiminnan ylimpänä ohjeena on oleva isänmaallisen yhteistunnon ja suomalaisen kansallishengen kohottaminen sekä pyrkimys valtion ja yhteiskunnan lujittamiseen”¹⁶

1993: ”Kokoomus asettaa elämän edellytysten turvaamisen tärkeimmäksi arvokseen. - - Yksilönvapaudella ja sosiaalisella sekä taloudellisella turvallisuudella luodaan edellytykset henkisen kehityksen rajattomalle etenemiselle.”¹⁷

Vuoden 1945 ja 1951 ohjelmassa puolueen tavoitteet liittyvät valtion etuun ja maan kehittämiseen, kun taas vuoden 1993 ohjelmassa kokoomus näkee tärkeimmäksi yksilöiden mahdollisuuksien lisäämisen. Äkkiseltään muutos voi vaikuttaa suurelta, siksi on syytä tarkastella kansapuhetta tarkemmin kronologisesti, jotta muutoksiin pääsee paremmin kiinni.

Vuosien 1945 ja 1951 ohjelmissa puhutaan jatkuvasti kansasta tai kansakunnasta. Kokoomuksen mukaan Suomen kansan on ennen muuta suojeltava itsenäisyyttään ja vapaata valtiojärjestystään. Puolueen mukaan toiminnassa on otettava huomioon kansan luonne. Ohjelmissa kansa esitetään

¹⁶ Kok., 1945 & 1951.

¹⁷ Kok., 1993.

toimijana, jonka on suojeltava itsenäisyyttään, mutta kansaan liitetään myös arvoja, kuten vapaus ja itsenäisyys¹⁸. Vapautta ja itsenäisyyttä käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Kansa-sanalla on ohjelmissa siten kaksi eri merkitystä. Välillä käsitettä käytetään valtion synonyymina ja välillä taas puhuttaessa ihmisryhmästä. Ohjelmissa kokoomuksen kansakuntapuheessa on Hobsbawmin esittämien ajatusten mukaisia piirteitä, sillä niissä kansa sekä valtio samaistetaan yhteen.

Kansan yhteydessä puolue käyttää ”me”-muotoa paljon, kuten ”kansamme” tai ”maamme”. Tällainen puhetapa on tyypillistä nationalistista diskurssia, joka on Özkirimlin mukaan keskeinen osa identiteettiin liittyviä väitteitä. Billigin mukaan ”meistä” puhuminen tuottaa kansakuntaa uudelleen, kuin huomaamatta. Puhumalla ”meistä” kokoomus tekee eroa toisiin:

”Muutamien näköalan ahtaudesta kärsivät – joko välittömästi tai välillisesti – kansamme henkisen olemassaolon olennaisimmat perusteet - - .”¹⁹

Kokoomukselle ”me” tarkoittaa suomalaisia, jotka asettuvat kokoomuksen esittämien arvojen taakse. Ne, jotka vastustavat tätä arvomaailmaa, ovat ”toisia” ja heidät nähdään uhkana ”meille”.

Kansan ja valtion samaistamisen lisäksi kokoomus käyttää kansa-sanaa kuvaamaan ihmisryhmiä. Kokoomus puhuu ”lämpimästä rakkaudesta omaan kansallisuuteen” sekä ”kansan luonteen” huomioon ottamisesta.²⁰ Tämän kaltaiset kannanotot ovat tunteeseen vetoavia, eikä niissä avata sitä, millaisista tekijöistä ”kansan luonne” muotoutuu. Pertti Alasuutarin mukaan voidaan erottaa puhe tai toiminta, jossa esimerkiksi kansakunta tai kansa esiintyy toimintaa tai esitettyä näkemystä jäsentävänä kategoriana ilman, että se sinällään olisi huomion kohteena. Tätä kutsutaan rutiininomaiseksi kansakuntapuheeksi.²¹

Kokoomukselle on 1950-luvun ohjelmissa tärkeää kansallisen edun edistäminen:

”Meidän onkin ensiarvoisten kansallisten etujemme - - ”²²

”Ulkopolitiikan päätehtävä on maamme riippumattomuuden ja kansallisten etujen vaaliminen ”²³

Puolue ei ohjelmissaan määrittele tarkkaan sitä, mitä se tarkoittaa kansallisella edulla. Kokoomuksen puhe kansallisen edun edistämisestä liittyy ulkosuhteisiin. Puolueen mukaan on tärkeää pitää yllä hyviä ulkosuhteita kansallista näkökulmaa kuitenkin unohtamatta.

---

¹⁸ Kok., 1945 & 1951.

¹⁹ Kok., 1961.

²⁰ Kok., 1945 & 1951.

²¹ Alasuutari 1999, 38-39.

²² Kok., 1951.

²³ Kok., 1957.

Kokoomuksen kansapuhe muuttuu 1960-luvun puolivälin jälkeen. Kansasta puhutaan ohjelmissa ylipäättään vähemmän, minkä lisäksi puhetapa on erilainen. Kansapuheen osalta on siis tapahtunut sekä laadullista että määrällistä muutosta. Suurin muutos kansapuheessa on kansainvälisyyden tuleminen osaksi kokoomuksen selontekoa. Puhe kansainvälisyydestä puuttuu aiemmista ohjelmista. Kansasta ja kansallisesta puhutaan osana kansainvälistä toimintaa:

”Kokoomuksen edustama kansallishenki on nykyiseen kansainväliseen yhteistoimintaan sovellettua pyrkimystä kehittää omaa kansallista elämänmuotoamme ja tuoda oma panoksemme kansainvälisen kehityksen hyväksi.”²⁴

”Kansallisen kulttuurimme erikoispiirteiden säilyttäminen on tärkeää, sillä lisääntyvä kansainvälinen yhteistoiminta ja vuorovaikutus, niin positiivista kuin se onkin, johtaa kansallisten erikoispiirteiden vähenemiseen.”²⁵

Kokoomus kannattaa ohjelmissaan kansainvälistä yhteistyötä, painottaen kuitenkin kansallisten piirteiden säilyttämistä. Kansallisiin erityispiirteisiin viitattaessa kokoomus tuo esiin suomalaisuuden erityislaatuisuutta ja eroa muihin kansoihin. ”Kansallisen kulttuurimme” erityispiirteistä puhuessaan kokoomus vahvistaa arkipäiväisillä sanoilla kansallista identiteettiä ja korostaa Suomen erityisyyttä suhteessa muihin maihin Billigin esittämien ajatusten mukaisesti. Puolue kuitenkin näkee, että suomalaiset voivat myös saada kansainvälisestä toiminnasta jotain arvokasta itselleen: mahdollisuuden kehittää kansallista elämänmuotoaan. Liian suurta vaikutusta kansalliseen kulttuuriin pidetään kuitenkin uhkana ja vastustettavana. Kokoomuksella on siten hieman ristiriitainen suhtautuminen kansallisen ja kansainvälisen välillä 1960-luvulla. Toisaalta puolue näkee kasvavan yhteistoiminnan välttämättömänä ja kannatettavana, mutta toisaalta taas uhkana suomalaiselle kulttuurille.

Sen lisäksi, että kansainvälisyys kytkeytyy tiivistii kansalliseen, puhuu kokoomus kansainvälisyydestä myös rauhan näkökulmasta:

”Suomen ulkopoliitiikan tulee myötävaikuttaa kansainvälisen jännityksen lieventämiseen, neuvotteluteitse tapahtuvaan kiistakysymysten ratkaisuun ja kansainvälisen rauhan ylläpitämiseen.”²⁶

Kokoomus korostaa ohjelmissaan, että Suomi on osa kansainvälistä järjestelmää ja sen tulee omalta osaltaan edistää rauhaa. Kokoomus nostaa Suomen kansainvälisen vastuun keskeiseksi ulkopoliitiikan

---

²⁴ Kok., 1966.

²⁵ Kok., 1966.

²⁶ Kok., 1969

tehtäväksi. Kokoomus perustelee kansainvälistä työtä rauhan eteen myös Suomen edulla, sillä tukemalla pieniä valtiota, myös Suomen asema on pienenä valtiona parempi ²⁷.

Toinen keskeinen muutos kokoomuksen ohjelmien kansapuheessa koskee suhdetta valtioon. Aiemmin kokoomus samaisti kansan ja valtion useasti, mutta vuodesta 1966 eteenpäin tällaista samaistamista ei ole ohjelmissa enää lähes ollenkaan. Hobsbawmin kuvailemasta kansan ja valtion samaistamisesta on siirrytty puhumaan enemmän yksilöistä ja yhteiskunnasta:

*”Suomalainen yhteiskunta on monipuolinen ja arvokas kokonaisuus, jonka kehittäminen ja puolustaminen on kaikkien sen jäsenten velvollisuus.”*²⁸

Lainauksessa yhteiskunta on osin korvannut valtion ja ohjelmassa puhutaan suomalaisesta yhteiskunnasta niin, että kokoomus on etäännyttänyt itsensä siitä. Pauli Kettusen mukaan ”Yhteiskunta” varustettiin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä erilaisilla merkityksillä, jotka ilmaisivat eri tavoin nykyisyydestä ennakoitua tulevaisuutta. ”Suomalaisessa yhteiskunnassa” yhdistetään kansallinen jatkuvuus ja kiihtyvä muutos kohti uutta. Yhteiskunta ei ole sama asia kuin valtio, vaan sosiaalinen konstruktio. Kuitenkin yhteiskunta nähdään myös toimijana. Lisäksi tätä yhteiskuntaa on rajoittanut ja määrittänyt kansallisvaltio. ²⁹ Yhteiskunnasta puhuminen viittaa siten vahvemmin tulevaisuuden suunnitteluun ja ennakointiin kuin valtiosta puhuminen.

1960-luvun puolivälin jälkeen kokoomuksen puhe kansasta jää yksilöllisyyden korostamisen varjoon:

Yhteiskunnan arvokkain osa ovat ihmisyksilöt.” ³⁰

Yksilöllisyyden korostuminen kasvaa ohjelmissa tasaisesti 1960-luvulta 1990-luvulle asti. Yksilöllisyys yhdistyy puolueen ohjelmissa valinnanvapauteen ja mahdollisuuksien tasa-arvoon.

Kansainvälisyyden merkitys kasvaa kokoomuksen ohjelmissa maltilliseen tahtiin 1970-luvun lopulta 1980-luvun loppupuolelle. Sisällöltään puhetapa on säilynyt hyvin samankaltaisena kuin aiemminkin. Erona aikaisempaan kokoomus näkee ohjelmissaan kansainvälisen vuorovaikutuksen johtavan valtioiden merkityksen vähenemiseen. ³¹

Moniarvoisuus nousee 1980-luvulla kokoomuksen nationalismidiskurssiin, yhdistyen yksilön vapauteen ja kansainvälisyyteen. Samoin kuin aiemmin puolue pitää edelleen tärkeänä kansallisen kulttuuriperinteen vaalimista, mutta kansainvälisiä vaikutteita ei enää nähdä uhkana ohjelmissa. Suhtautuminen kansainvälisiin vaikutteisiin on muuttunut positiivisemmaksi. Puolueen myönteinen

---

²⁷ Kok., 1966.

²⁸ Kok., 1970

²⁹ Kettunen 2003, 202-203.

³⁰ Kok., 1970.

³¹ Kok., 1988.

suhtautuminen kansainvälisyyteen saa velvoittavamman äänensävyyn vuoden 1993 ohjelmassa kuin aiemmin:

”- - Kansojen välinen lisääntyvä kanssakäyminen ja keskinäinen riippuvuus ovat ne keinot, joilla tulevaisuudessa turvataan kaikille maailman ihmisille elämän perusedellytykset - -. Kansainvälisessä politiikassa itsenäisen Suomen on oltava aktiivinen - -. ”³²

Vuoden 1993 ohjelmassa myös kansapuheessa on vahva kansainvälisyyden taustavire:

”Yhteistyötä tehdään tulevaisuudessa entistä selvemmin kansalaisten välillä ja aatteiden pohjalta, ei enää pelkästään valtioiden kesken. Ongelmia ei kukaan pysty ratkaisemaan vain itsekkäitä kansallisia etuja ajamalla.”³³

Kokoomus pitää vuoden 1993 ohjelmassa ongelmallisena sitä, että haasteita pyrittäisiin ratkaisemaan pelkästään kansallisia etujen ajamalla. Kokoomuksen suhtautuminen kansalliseen etuun on muuttunut selkeästi aiemmasta. 1950-luvulla puolue piti ohjelmissaan kansallisten etujen ajamista yhtenä ulkopoliittikan päätehtävistään. Lainauksessa kokoomus kokee, että tulevaisuudessa kansalaisten vahvempi yhteistyö tulee valtioiden välisen yhteistyön rinnalle. Vuoden 1993 ohjelmassa kokoomuksen ajattelun voi nähdä globaalina, sillä puolue näkee kansalaisten verkostojen ja aatteiden korvaavan ainakin osin valtioiden välisen toiminnan.

Kokoomus ei ohjelmassaan millään vuosikymmenellä erottele tarkkaan sitä, ketkä kuuluvat kansaan ja ketkä eivät. Kansakuntalaisuus jätetään määrittelemättä, eikä esimerkiksi kielelle tai etnisyydelle aseteta erityisiä vaatimuksia kansakuntalaisuudessa. Romanttisen kansallisuusajattelun mukaan kansan perimmäisenä kriteerinä on kieli, jonka on katsottu johtavan epäsuorasti myös muihin kulttuuriin liittyviin piirteisiin³⁴. Kokoomuksen kansallisuusajattelu ei ole kielen ja etnisyyden osalta romanttista vaan liberaalia. Liberaali kansakäsitys on ollut pitkään haastajana romanttiselle näkemykselle. Liberaalin käsityksen mukaan kansalla tarkoitetaan ihmisryhmää, joka asuu tietyllä alueella ja lukeutuu saman lakijärjestelmän tai hallitsijan alaisuuteen.³⁵

2.2. Suvereeniudesta riippuvaiseen yhteistyöhön

Toinen kokoomuksen ohjelmista esiin nouseva nationalistinen teemakokonaisuus koskee itsenäisyyttä, vapautta, puolueettomuutta ja maanpuolustusta. Käsitteet yhdistyvät ohjelmissa läpi

---

³² Kok., 1993.

³³ Kok., 1993.

³⁴ Saukkonen 2005, 99.

³⁵ Saukkonen 2005, 100.

aikakausien. Vuosien 1945 ja 1951 ohjelmissa kokoomus esittää valtiollisen ja yhteiskunnallisen politiikan olennaisimpana tavoitteena itsenäisyyden ja vapaan valtiojärjestyksen turvaamisen.³⁶

1940- ja 1950-luvuilla ohjelmien puhetapa on tunteisiin vetoava:

*”Kansaamme on vuosisataisen kehityksen varrella juurtunut vapauden rakkaus ja siihen perustuva maanpuolustustahto.”*³⁷

*”Kansa, joka on valmis ja valmistautunut puolustamaan vapauttaan, pystyy sen myös säilyttämään.”*³⁸

*”Kansamme vapaus on asetettava kaiken edelle - -”.*³⁹

*”Itsenäisyyden säilyttäminen ja turvaaminen asettaa kansallemme taloudellisesti suuria vaatimuksia”.*⁴⁰

Ohjelmissa kokoomus esittää, että suomalaisiin on juurtunut rakkaus vapautteen vuosisatojen aikana. Puolueen perusteluissa on Özkirimlin esittämiä aikaa ja identiteettiä koskevia väitteitä. Puhuessaan Suomen kansaan vuosisatojen aikana juurtuneesta rakkaudesta vapautta kohtaan, kokoomus luo kansakunnan ehdotonta historiaa. Puolueen esittämä historia toimii tulevaisuuteen suuntavissa näkemyksissä perusteluna ja arvopohjana. Kansan vapauden asettaminen kaiken muun edelle puolestaan kuvastaa Özkirimlin identiteettiväitettä. Kokoomus näkee, että kansakunnan vapaus on tärkein intressi ja se ohittaa kaiken muun, vaikka se samaan aikaan asettaisi Suomen taloudelle haasteita.

Kokoomuksen tapa puhua itsenäisyydestä säilyy ohjelmissa 1970-luvulle asti samankaltaisena, vaikka itsenäisyydestä puhutaankin ohjelmissa 1960-luvun puolivälistä eteenpäin huomattavasti vähemmän. Siitä huolimatta, että itsenäisyydestä puhutaan ohjelmissa vähemmän, on Suomen itsenäisyyden säilyttäminen puolueen ydinteema edelleen:

*”Kansallisen Kokoomuksen toiminnan yleisenä päämääränä on Suomen itsenäisyyden lujittaminen - -”.*⁴¹

1970-luvulla itsenäisyydestä puhutaan vakiintuneempaan sävyyn, eikä itsenäisyyttä enää uhata samalla lailla kuin aiemmin. Itsenäisyyden ”lujittaminen” viittaa enemmän kansainvälisen aseman vahvistamiseen kuin sotilaalliseen puolustamiseen. Puolueen yleinen päämäärä ei ole siten muuttunut aiemmasta, mutta ohjelmissa itsenäisyyden lujittumisesta puhuminen yhdistyy puolueettomuuden

---

³⁶ Kok., 1945 & 1951.

³⁷ Kok., 1945 & 1951.

³⁸ Kok., 1957.

³⁹ Kok., 1961.

⁴⁰ Kok., 1945 & 1951.

⁴¹ Kok., 1972.

korostamiseen. Käsite puolueettomuus on osin korvannut itsenäisyyden käsitteen: itsenäisyys = puolueettomuus.

Itsenäisyyden ja vapauden lisäksi maanpuolustustahto kytkeytyy myös muihin käsitteisiin, kuten puolueettomuuteen ja isänmaahan. Ohjelmissa maanpuolustuksesta ja puolueettomuudesta puhutaan samaan sävyyn vuodesta 1945 aina 1970-luvulle asti. Puolue kuitenkin korostaa 1960-luvun puolivälin jälkeen puolueettomuutta ohjelmissaan huomattavasti enemmän kuin aiemmin:

*”Maanpuolustuksen merkitys on selvitettävä kaikille kansalaispiireille ja maanpuolustustahto saatava koko Suomen tahdoksi.”*⁴²

*”- - Puolueettomuusasemaa varjellaan tuloksellisesti, kun maalla on hyvin järjestetty maanpuolustus ja kun kansa on päättänyt puolustaa maataan - - Tämä tietoisuus velvoittaa kehittämään puolustuslaitostamme ja uhraamaan siihen tarvittavat varat.”*⁴³

*”Ilman maanpuolustusta ei mikään valtio nykyoloissa voi olla todella puolueeton eikä harjoittaa sellaista puolueettomuuspolitiikkaa, joka herättäisi uskoa ja luottamusta ja pitäisi siten maan ristiriitojen ulkopuolella.”*⁴⁴

*”Vakiintuneen puolueettomuuslinjan johdonmukainen jatkaminen on nähtävä maamme ulkopoliittikan perustavoitteena.”*⁴⁵

Kokoomuksen mukaan kaikkien suomalaisten tulee tukea Suomen maanpuolustusta, jotta maata voidaan puolustaa onnistuneesti jatkossakin. Kokoomukselle on tärkeää, että maanpuolustusta arvostetaan ja siihen käytetään resursseja. Puolue haluaa, että aseistusta ja henkilöstöä kehitetään, vaikka se on kallista. Tässä resurssien käsittelyssä on havaittavissa taas Özkirimlin identiteettiväite; maanpuolustus kuuluu tärkeimpiin prioriteetteihin. Ohjelmissa maanpuolustus on kokoomukselle se väline, jolla itsenäisyys ja vapaus on mahdollista säilyttää. Kokoomus kokee, että toimiva maanpuolustus ei ainoastaan ehkäise hyökkäystä Suomeen, vaan myös mahdollistaa Suomen puolueettoman toiminnan kansainvälisesti.

Merkittävin muutos kokoomuksen itsenäisyyspuheessa tapahtuu 1980-luvulta eteenpäin. Kokoomus on aiemmissa periaateohjelmissa nostanut ohjelmien alussa puolueen keskeiseksi tavoitteeksi itsenäisyyden säilyttämisen. Vuoden 1981 periaateohjelmassa ei enää ole alussa tätä, vaan puolue korostaa ihmisten yksilöllisyyttä. Kokoomus puhuu itsenäisyyden turvaamisesta myöhemmin

---

⁴² Kok., 1957.

⁴³ Kok., 1961.

⁴⁴ Kok., 1966.

⁴⁵ Kok., 1972.

ohjelmassa turvallisuutta käsittelevässä kohdassa. Puolueen tavassa puhua itsenäisyydestä on rutiininomaisuutta ja Billigin esittelemää arkipäiväisyyttä. Itsenäisyys koetaan vakiintuneeksi eikä sille koeta jatkuvaa uhkaa:

”- - kansainväliseen toimintaan, jota Suomi itsenäisenä valtiona harjoittaa - -.”⁴⁶

Vaikka puolueen ohjelmissa 1980-luvulla tapahtuu itsenäisyyspuheen kohdalla muutosta, säilyy puolueen maanpuolustusta ja puolueettomuutta koskevat näkemykset samanlaisina kuin 1970-luvulla. Muutos maanpuolustuksen ja puolueettomuuden osalta tapahtuu vuoden 1993 ohjelmassa. Ohjelmassa puolueettomuuden ja maanpuolustuksen merkitys vähenee lähes olemattomaksi. Maanpuolustus mainitaan ohjelmassa ohimennen kerran ja puolueettomuus-sanaa ei esiinny tekstissä enää lainkaan.

Aikaisemmin kokoomus piti valtioiden itsemääräämisoikeuden rajoittamista kielteisenä, mutta vuoden 1993 ohjelmassa puolue haluaa enemmän velvoittavuutta kansainväliseen yhteistyöhön:

”On luotava entistä tehokkaampi ja oikeudenmukaisempi kansainvälinen yhteistyöjärjestelmä, jolla ratkaistaan kansainvälisiä ristiriitoja rauhanomaisesti ja itsenäisiä valtioita velvoittavalla tavalla.”⁴⁷

Kokoomuksen ohjelmassa näkyy positiivinen suhtautuminen ylikansallisiin järjestöihin. Vuoden 1993 ohjelmassa kokoomus on siirtynyt ajamaan Suomea osaksi vahvempaa kansainvälistä yhteistyöjärjestelmää.

2.3. Yhtenäiskulttuurista moniarvoiseen yhteiskuntaan

Perheeseen, isänmaahan ja uskontoon liittyvät käsitteet muodostavat kolmannen nationalistisen merkityskokonaisuuden Kokoomuksen ohjelmissa. Perhe ja kristinusko pysyvät elämän peruspilareina, joiden varaan suomalaiset rakentavat elämänsä ja identiteettinsä 1940-luvulta 1960-luvun alkuun asti:

”Kristillisen uskon ja siveellisen maailmakatsomuksen turvissa on kansamme perhe-elämä kehittynyt yhteiskuntarakennuksen lujaksi perustaksi. Sen vuoksi on voimakkaasti torjuttava kaikkea, mikä vaikuttaa perhesiteitä höllentävästi.”⁴⁸

---

⁴⁶ Kok., 1981.

⁴⁷ Kok., 1993.

⁴⁸ Kok., 1945 & 1951.

*”Perheessä on saatava arvoonsa yhteiset harrastukset, keskustelut, kristilliset tavat, isänmaallinen henki - -. Kasvatuksen yhteiskunnan jäseneksi tulee tapahtua ensi sijassa kodissa.”*⁴⁹

Kokoomuksen näkemyksen mukaan perheen tehtävä on tuottaa ja opettaa uusia kansalaisia oikeanlaisiksi suomalaisiksi. Puolueen perheajattelussa näkyy 1800-luvulta peräisin oleva Snellmanilainen tulkinta. Tässä tulkinnassa ydinperhe on ”tunnehautomoni”, jonka välittävässä ilmapiirissä kasvatetaan uusia kansalaisia, jotka ovat omaksuneet isänmaanrakkauden.⁵⁰ Perheen lisäksi puolue korostaa uskonnollisten instituutioiden merkitystä kansakunnan rakentumisessa:

*”Kansankirkollemme on taattava toimintavapaus, sen yhteys valtion kanssa sellaisena kuin se meillä esiintyy molemmille hyödyllisenä säilytettävä ja kirkon toiminnan taloudellinen pohja turvattava.”*⁵¹

*”Uskonnonopetusta ei kouluissa ole vähennettävä.”*⁵²

Vaikka kokoomuksen kansallista identiteettiä koskeva ajattelu on kielen osalta liberaalia, on puolueen näkemyksissä myös piirteitä romanttisesta kansallisuusajattelusta, mikä näkyy uskonnon käsittelyssä 1940-1960-luvuilla. Kielen jälkeen uskonto on toinen romanttisen kansallisuusajattelun peruskriteeri.⁵³

Kokoomuksen suhtautuminen uskontoon muuttuu ohjelmissa merkittävästi 1960-luvun puolivälissä. Vuodesta 1966 eteenpäin 1980-luvun loppuun asti ohjelmissa on siirrytty puhumaan uskonnonvapaudesta ja kirkon kehittämisestä:

*”Jokaisella kansalaisella on oikeus valita tai olla valitsematta uskontonsa.”*⁵⁴

*”Kirkon toiminnassa on entistä enemmän pantava painoa käytännölliseen palvelutyöhön - -.”*⁵⁵

*”Uskonnollinen valinnanvapaus edellyttää uskontokuntien keskinäistä tasa-arvoisuutta.”*⁵⁶

---

⁴⁹ Kok., 1961.

⁵⁰ Eiranen 2019, 24.

⁵¹ Kok., 1951.

⁵² Kok., 1951.

⁵³ Saukkonen 2005, 99.

⁵⁴ Kok., 1966.

⁵⁵ Kok., 1966.

⁵⁶ Kok., 1970.

”Yksilökeskeisyyden, uskonnonvapauden ja suvaitsevaisuuden pohjalta kokoomus edellyttää yhteiskunnan suhtautuvan tasapuolisesti - -.”⁵⁷

Valinnanvapaus yhdistyy kokoomuksen ohjelmissa individualismin korostumiseen yleisesti. Kokoomus ei kuitenkaan ole ohjelmissaan hylännyt kokonaan uskontoa osana suomalaista identiteettiä:

”Kokoomus arvostaa sitä kristillistä perinnettä ja vakaumusta, joka oleellisella tavalla liittyy suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen.”⁵⁸

Yksilön korostuminen näkyy myös perheen käsittelyssä. Kokoomus puhuu perheestä edelleen, mutta puhetapa on muuttunut perheissä tapahtuneen kasvatuksen ohjeistamisesta kohti yksilön kehitystä. Perheen tehtävä ei siten ole enää ainoastaan kasvattaa nuorista samankaltaisesti ajattelevia, vaan mahdollistaa yksilöiden vapaampi vapautuminen. Aiemmin perhe oli yhteiskuntaa varten, nyt yhteiskunta on perhettä varten.

Kokoomuksen ohjelmissa isänmaasta puhutaan suurin piirtein saman verran 1940-luvulta 1970-luvun alkuun asti. Puolueen tapa puhua isänmaasta on kuitenkin muuttunut tuon ajan sisällä. 1940-luvulta 1960-luvulle asti isänmaallisuus kytkeytyy vahvasti arvoihin ja kasvatukseen:

”Kaiken toiminnan ylimpänä ohjeena on oleva isänmaallisen yhteistunnon ja suomalaisen kansallishengen kohottaminen - -.”⁵⁹

”Tunne isänmaasta elää kansamme keskuudessa, mutta yksinomaan nuorison kannalta on välttämätöntä, että se tarvittaessa ilmaistaan myös ääneen. Ennen muuta opettajien ja kasvattajien on näytettävä asiassa esimerkkiä.”⁶⁰

Kokoomuksen näkemys kansakunnan siirtämisestä sukupolvelta toiselle kansallisen koulutusjärjestelmän kautta on Benedict Andersonin *Kuvitelluissa yhteisöissä* esittämän ajatuksen kaltainen⁶¹

1960-luvun puolivälin jälkeen käsitteen merkitystä on laajennettu ja puolue näkeekin isänmaallisuuteen liittyvän myös solidaarisuuden:

”Isänmaa-käsitteen sisältö on ajan mittaan avartunut. Aatteellisen kansallispoliittisen yleisnäkemyksen sekä kansallisen omanarvon- ja

---

⁵⁷ Kok., 1981.

⁵⁸ Kok., 1970.

⁵⁹ Kok., 1945 & 1951.

⁶⁰ Kok., 1961.

⁶¹ Anderson 2007.

*yhtenäisyydentunnon lisäksi isänmaallisuuteen kuuluu myös käytännöllinen ja taloudellinen toiminta erityisesti niiden hyväksi, jotka elävät vaikeuksissa.”*⁶²

Kokoomuksen 1940-1970-lukujen ohjelmien käsitys isänmaallisuudesta vastaa aikalaistutkija Antti Eskolan 1960-luvulla esittämiä näkemyksiä. Isänmaallisuuteen liittyy tiiviisti yksilön kokema vetovoima ryhmää (kansa) kohtaan.⁶³ Tällaisesta yhteisestä hengestä kokoomuskin puhuu ohjelmissaan; isänmaallisuuteen liittyy vahvasti ryhmäsamaistuminen ja ryhmän osaksi tuleminen. Eskola erittelee erilaisia vaikuttimia, jotka vaikuttavat haluun osallistua ryhmään. Kokoomuksen kannalta olennainen vetovoimaan liittyvä seikka on keinojen ja päämäärien suhde. Isänmaa voidaan nähdä joko päämääränä tai keinona. Keinona nähtynä isänmaahan suhtaudutaan positiivisesti siksi, että se edustaa joitakin arvoja, mutta jos sen edustamat arvot muuttuvat, muuttuu myös myönteinen suhtautuminen. Tällaisessa suhtautumisessa on kyse järkipäisestä suhtautumisesta.⁶⁴ Kokoomus näkee isänmaan 1940-1950-lukujen ohjelmissaan päämääränä. Päämääränä nähtynä isänmaa on itseisarvo, arvokas itsessään. Eskolan mukaan päämääränä nähtynä isänmaan nimissä vaaditaan ehdotonta ja kaikinpuolista uskollisuutta kansallisille vertauskuville.⁶⁵

Uudessa isänmaan määritelmässä 1960-luvulla isänmaa nähdään sekä keinoina että päämääränä, kuten Eskola on esittänyt. Keinona nähtynä isänmaallisella ajattelulla tavoitellaan ryhmään mukaan niitäkin, joilla ei mene hyvin, vastineeksi huolenpidosta. Toisaalta isänmaallinen ajattelu ja isänmaan arvostus nähdään myös itsessään arvokkaana, eli päämääränä. Viittaus isänmaallisen kansalaiskasvatuksen tarpeellisuuteen nostaa nuorten sosialisoinnin merkitystä esiin. ”Oikeasta” isänmaallisuudesta puhuessaan kokoomus sulkee ulkopuolelle ne, jotka edustavat sen mielestä vääränlaista isänmaallisuutta. Sitä, millaista oikeanlainen ja vääränlainen isänmaallisuus kokoomuksen mielestä on, ei avata ohjelmissa. Kyseessä on pienillä sanoilla tehtyä erontekoa ”meidän” ja ”muiden” välillä, kuten Özkirimli ja Billig ovat nationalismiteorioissaan esittäneet. Isänmaallisuuden määritelmää avartaessaan puolueen puhetapa on reflektiivinen, kun taas viitatessaan ”oikeaan isänmaallisuuteen” kokoomus puhuu rutiininomaisesti.

Kokoomuksen puhe isänmaasta säilyy samankaltaisena, mutta vähenee 1980-luvun ohjelmissa. Vuoden 1993 ohjelmassa isänmaasta ei puhuta enää laisinkaan. Myös uskonnon käsittelyssä ei tapahdu muutosta 1980-luvulla, vaan puolue jatkaa uskonnonvapauden kannattamista ohjelmissaan. Vuoden 1993 ohjelmassa uskontoa ei mainita enää ollenkaan ja kristillinen etiikka vain kerran ohimennen. Puolue ei koe enää tarpeelliseksi perustella uskonnonvapautta, siitä on tullut normi.

---

⁶² Kok., 1966.

⁶³ Eskola 1962, 7.

⁶⁴ Eskola 1962, 10.

⁶⁵ Eskola 1962, 10.

3. MODERNISAATION JA SUURVALTASUHTEIDEN VAIKUTUS OHJELMIIN

Edellisessä luvussa käsittelin kokoomuksen eri vuosien ohjelmat yhtenäisenä tekstinä, jaotellen nationalistiseksi luokiteltavat käsitteet eri teemoihin. Seuraavaksi pureudun kokoomuksen ohjelmissa esiintyneen nationalismipuheen muutoksen syihin.

Kokoomukselle jäi sodanjälkeisessä kahtiajakautuneessa keskustelussa karikatyyrin rooli. Siitä huolimatta, että kokoomus oli irronnut IKL:n kanssa tekemästään yhteistyöstä paljon ennen talvisotaa, pidettiin kokoomusta ”vihollisen” silmissä taantumuksellisuuden uhkana. Tämän lisäksi puolueen entisen puheenjohtajan J. K. Paasikiven ja kokoomuksen välit olivat heikot. Paasikivi luotti enemmän sosiaalidemokraatteihin kuin kokoomukseen.⁶⁶ Kokoomus tuli paremmin toimeen länsimielisen SDP:n kuin maalaisliiton kanssa. Maalaisliitto suhtautui joustavasti itään, minkä seurauksena sekä Suomen kommunistit että Moskova liittoutui mieluummin sen kanssa.⁶⁷

Kokoomuksen ohjelmissa tapahtunut muutos on asteittaista. Puolueen ohjelmissa näkyy vuodesta 1945 aina 1960-luvun puoliväliin asti vahvaan yhteisöllisyyteen ja kansaan vetoaminen. Kansapuhe säilyy 1960-luvun puolivälinkin jälkeen, mutta puhe yksilöllisyydestä nousee hallitsevammaksi, kasvattaen merkitystään 1990-luvulle asti. Yksilöllisyyden lisäksi puhe kansainvälisyydestä tulee osaksi kokoomuksen ohjelmia 1960-luvun lopulla. Kansainvälisyyden merkitys kasvaa ohjelmissa tasaisesti 1970-1980-luvuilla, jolloin puheeseen sekoittuu moniarvoisuuden käsite. Vuoden 1993 ohjelmassa kokoomuksen ajattelu on saanut globaaleja ulottuvuuksia.

Käsitteenä kansa on ollut suomalaisen poliittisen kulttuurin ydinkäsitteitä niin kauan kuin politiikkaa on suomenkielellä tehty. Kansa-sana on ollut yksi suomalaisen valtion ja kansakunnan, eli nationalismin, luomisen olennaisia työkaluja. Kansa-käsitettä ei voida kuitenkaan yhdistää yksiselitteisesti vain nationalismiin. Kansallisuusajattelun lisäksi esimerkiksi kansansuvereeniusperiaate on luonut kansaretoriikkaa. Kansansuvereenisuuteen liittyvä nationalismin kehityksen keskeinen tekijä ja lopulta itsestäänselvyydeksi muodostunut ajatus on, että poliittinen valta on oikeutettua vain, kun se heijastaa sille alistetun kansan tahtoa tai vähintäänkin puolustaa kansan etuja.⁶⁸ Kokoomuksen ohjelmissa käsite kansa menettää nationalistisen merkityksensä 1960-1970-luvuilla ja kansasta puhutaan tämän jälkeen kansansuvereeniusperiaatteen mukaisesti.

Yksilöllisyyden korostuminen kokoomuksen ohjelmissa 1960-luvun puolivälin jälkeen on seurausta yhteiskunnallisesta muutoksesta. Sodanjälkeistä pula-aikaa seurasi 1950-luvun vahva taloudellinen

---

⁶⁶ Mickelsson 2007, 153.

⁶⁷ Meinander 2017, 248.

⁶⁸ Liikanen 2003, 257-258, 262.

kasvu. Kulttuurinen hengenelämä oli yleisesti ahdasmielistä, vaikka modernismin virtauksia esiintyikin. Arvot ja asenteet seurasivat hitaasti siitä huolimatta, että taloudessa siirryttiin maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskuntaan. Suomessa vallitsi 1960-luvulle tultaessa konservatiivinen asenneilmasto. Asenteet olivat kuitenkin muuttumassa, johtuen elinkeinoelämän rakennemuutoksesta. Maaltamuuton ja taloudellisen kasvun seurauksena ihmisillä oli aikaa ja varaa autoihin, kodinkoneisiin ja matkusteluun. Tämä merkitsi modernisaatiota, joka suuntasi arvomaailmaa uuteen asentoon.⁶⁹ Antero Jyränki on kuvannut 1960-lukua avoimeksi ja keskustelevalaksi. Erityisesti nuoret, jotka olivat kiinnostuneita vaikuttamisesta, innostuivat osallistumaan.⁷⁰ Nuorten muutosvoimaisuus näkyi myös kokoomuksessa.

Toisen maailmansodan päätyttyä kokoomuksessa elettiin 1920-luvulla sisäistettyä vanhakonservatismia. Vuonna 1945 hyväksytyt ohjelmat pitivät kokoomuslaista linjaa yllä painottaen itsenäisyyden säilyttämistä, isänmaallisuutta ja kristillisyyttä. Tätä vanhakonservatismia nousi haastamaan uusi sukupolvi, jolle nuoruuden ydinkokemukseen kuului sota. Haastajat saivat äänensä kuuluviin vuonna 1957 uudistetussa periaateohjelmassa. Vuoden 1957 ohjelman on esitetty aloittaneen uuskonservatismi kauden. Tätä uuskonservatismi kautta seurasi 1960-luvulla eettisen individualismin kausi.⁷¹ Erityisesti eettisen individualismin vaikutus näkyi puolueen ohjelmissa merkittävänä muutoksena aiempaan. Puolueena kokoomus muuttui 1960-luvulta 1980-luvun loppuun mennessä kansalliseksi yleispuolueeksi. Konservatiivisia arvoja 1960-luvulle asti ajanut puolue siirtyi ajamaan liberaaleja arvoja. Kansallisuusaatteen vierelle tuli yksilö ja kansainvälisyys.

72

Vuosien 1945-1961 ohjelmissa kokoomus korosti kirkon ja uskonnon merkitystä suomalaisten arvomaailman pohjana. Kristillisuus oli suomalaisuuden ydintä näissä ohjelmissa. Puolueen ohjelmien kannanotoissa edistettiin yhtenäiskulttuurin jatkumista ja tuotiin esiin tärkeitä siihen liittyviä tekijöitä, kuten perheen merkitystä ja isänmaallisuutta. Puolueen ohjelmat muuttuivat 1960-luvun puolivälin jälkeen kasvavissa määrin moniarvoisuutta kannattaviksi. Selkeimpänä muutoksena kohti moniarvoisuutta oli uskonnonvapauden korostaminen. Moniarvoisuudesta oli tullut vuoden 1993 ohjelmaan mennessä puolueelle jo normi, eikä sen tarvinnut perustella näkemyksiään vahvasti.

Kuntien ja kirkon väliset tehtävät olivat eriytyneet 1800-luvulla ja tällöin oli myös hiljaisesti annettu tunnustus eri uskoviensa olemassaololle. 1800-luvulla ei kuitenkaan ollut vielä mahdollista jäädä uskonnollisten yhteisöjen ulkopuolelle. Uskonnon ja vakaumuksen vapaus toteutui Suomessa vuonna 1923 nivoutuen tiivistä Suomen itsenäistymisen jälkeiseen kehitykseen. Uskonnonvapauslaki ei

---

⁶⁹ Nordenstreng 2013, 1-2.

⁷⁰ Jyränki 2009, Nordenstrengin mukaan 2013, 1-2.

⁷¹ Mickelsson 2007, 153-154.

⁷² Vares 2017, 422, 426.

kuitenkaan vaikuttanut suuresti luterilaisen kirkon asemaan tuolloin, sillä suuri enemmistö kuului yhä luterilaiseen kirkkoon. Tämän lisäksi kirkon asemaa ylläpiti vahvat kulttuuriset, historialliset, hallinnolliset ja lainsäädännölliset siteet valtion ja kirkon välillä.⁷³

Toisen maailmansodan jälkeen uskonnon ja vakaumuksen vapaus nousi vahvasti esiin. Juutalaisten kokemat vääryydet toisessa maailmansodassa toivat näkyväksi, kuinka vähemmistöuskontojen edustajien suojaaminen oli epäonnistunut Euroopassa. Ihmisoikeusajattelu kehittyi tämän kansakuntien yhteisen häpeän seurauksena. YK:n vuoden 1948 ihmisoikeuksien julistus sekä sitä seuranneet ihmisoikeussopimukset korostivat uskonnon ja vakaumuksen vapautta.⁷⁴ Kansainvälinen asenneilmapiiri oli siten uskonnonvapautta ja yksilöiden oikeuksia edistävää, mihin myös Suomi sitoutui. Kokoomuksen ohjelmissa uskonnon ja vakaumuksen vapaus näkyy kuitenkin vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen, mikä kertonee arvojen hitaasta sisäistämisestä sekä puolueessa vallinneesta konservatiivisesta hengestä 1940- ja 1950-luvuilla. Kokoomuksen ohjelmissa tapahtuvaan uskonnon aseman muutokseen on vaikuttanut myös yhteiskunnan maallistuminen.

Uskontososiologiassa syntynyt sekularisaatioparadigma pyrkii selittämään uskonnon heikkenemistä modernissa yhteiskunnassa 1960-luvulta eteenpäin. Yhteiskunnan rakenteet vaikuttavat teorian mukaan uskonnollisten instituutioiden asemaan ja yksilöiden uskonnollisuuden kehittymiseen. Perinteisenä yhteisöllisyyden ilmentymänä uskonto koki nopean muutoksen, kun kaupungistuminen, teollinen tuotanto, tieteen kehitys ja talousjärjestelmän muutos alkoivat muuttaa sosiaalista todellisuutta.⁷⁵ Modernisaatio ei siten vaikuttanut ainoastaan yksilöllisyyden merkityksen kasvuun vaan myös uskonnollisuuden merkityksen vähenemiseen. Kokoomuksen ohjelmissa tapahtuneen muutoksen taustalla on vahvasti modernisaatioon liitettävät tekijät.

Itsenäisyys on kokoomuksen ohjelmien keskeinen teema 1960-luvun puoliväliin asti. 1970-luvulla puhe itsenäisyydestä vähenee merkittävästi ja 1980-luvulla itsenäisyyden turvaaminen ei enää ole puolueen keskeinen päämäärä. Samaan aikaan itsenäisyyspuheen vähenemisen kanssa puhe puolueettomuudesta sekä maanpuolustuksesta kasvaa 1960-luvun puolivälistä 1980-luvulle asti, jolloin näiden käsitteiden korostaminen vähenee. Vuoden 1993 ohjelmassa puolueettomuudesta ja maanpuolustuksesta ei enää puhuta lähes ollenkaan. Kokoomuksen ohjelmissa esiintyvä näkemys puolueettomuudesta ja maanpuolustuksesta on linjassa Suomessa vallinneen yleisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen doktriinin kanssa, vaikka puolueen suhtautuminen YYA-sopimukseen erosikin muista puolueista sopimuksen tekovaiheessa.

---

⁷³ Sorsa 2017, 229.

⁷⁴ Sorsa 2017, 230.

⁷⁵ Kallunki 2018, 49.

Suomen ja Neuvostoliiton välinen rauhansopimus astui voimaan 1947. Liittoutuneiden valvontakomission poistuessa Suomesta Eurooppa oli jakaantumassa kahteen vastakkaiseen sotilaalliseen leiriin ja harmaalle alueelle jäi vain muutama puolueeton valtio. Stalinille puolueettomuus ei ollut todellinen vaihtoehto ja hän kehotti Suomea solmimaan Neuvostoliiton kanssa sopimuksen, joka estäisi Suomea siirtymästä lännen leiriin ja Natoon. Suomi solmi vuonna 1948 Neuvostoliiton kanssa sopimuksen ”ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta”, joka tunnetaan YYA-sopimuksena. Sopimuksen mukaan Suomen tavoite oli pysyä ”suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella”. Sopimus uusittiin 1955, 1970 ja 1983.⁷⁶ YYA-sopimus ei vähentänyt Suomen tarvetta sotilaallisen puolustuskyvyn ylläpidolle vaan pikemminkin lisäsi sen tarvetta.⁷⁷

Oikeistossa YYA-sopimus herätti etukäteen ainoastaan pelokkaita ja kielteisiä mielleyhtymiä. Kokoomus jätettiin YYA-neuvotteluista syrjään. Kokoomusta ei haluttu ottaa neuvotteluihin mukaan, sillä sen ajateltiin vastustavan kaikkia sopimuksia, joita Moskovassa tehtäisiin. Kokoomus jätettiin myös sen vuoksi syrjään, että se oli jätetty muistakin valtakuvioista paitsioon.⁷⁸

Kylmässä sodassa ulkopoliittikka oli Suomen turvallisuuden ensisijainen väline. Ulkopoliittikka rakentui kansallisen realismin ajattelun varaan, jonka mukaan kansainvälisten suhteiden perusluonne määräytyi suurvaltojen voimapolitiikan mukaan. Suomen tavoite oli pysytellä mahdollisimman kaukana suurvaltapolitiittisesta kilpailusta, rajoittaa sen vaikutuksia Suomen asemaan ja sopeutua sijaintiin Neuvostoliiton naapurina. Suomessa panostettiin ulkoisten paineiden sietämiseen, mikä heijastui yksimielisyyden rakentamisena turvallisuuspolitiikassa. Tähän Suomen turvallisuuspoliittiseen perusratkaisuun ei kohdistunut kylmän sodan aikana suuria sisäisiä muutosvaatimuksia.⁷⁹

Sen lisäksi, että Suomi tahtoi pysyä suurvaltakiistojen ulkopuolella, Suomi pyrki myös aktiivisesti lieventämään sen strategisen ympäristön ilmapiiriä. Suomen strategiset ongelmat liittyivät pääosin ydinaseiden uhkaan. Suomi yritti vaikuttaa sellaisiin tilanteisiin, jotka olisivat saattaneet heijastua sotilaallisena epävakautena tai jännityksenä Pohjois-Euroopassa.⁸⁰ Kokoomuksen ohjelmissa on nähtävissä aloitteellisuutta strategisen uhan lieennyttämiseen, mikä on linjassa Suomessa yleisesti vallinneen turvallisuuspoliittisen doktriinin kanssa.

Mihail Gorbatšovin valinta Neuvostoliiton uudeksi johtajaksi 1985 oli merkittävä käänne suurvaltapolitiikassa. Uudistusmielinen Gorbatšov salli Suomen vaihtaa Länsi-Euroopan

---

⁷⁶ Meinander 2017, 245-247.

⁷⁷ Forsberg & Vaahtoranta 1993, 301.

⁷⁸ Vares 2008, 88.

⁷⁹ Möttölä 1993, 67-69, 84.

⁸⁰ Möttölä 1993, 72-73.

vapaakauppajärjestön Eftan liitännäisjäsenyyden täysjäsenyyteen. Tällä Suomi pyrki vahvistamaan yhteiskunnallista ja taloudellista integraatiota Länsi-Eurooppaan. Eftan täysjäsenyyden saatuaan vuonna 1985 yhdentymisessä alkoi uusi vaihe, joka johti Suomen Euroopan unionin jäsenyyteen kymmenen vuotta myöhemmin.⁸¹

Neuvostoliiton hajoamisella vuosina 1989-1991 oli monia seurauksia maailmanlaajuiselle suurvaltapolitiikalle sekä Euroopan kehitykselle. Sillä oli myös merkittäviä seurauksia Suomelle. Välittömänä seurauksena YYA-sopimus raukesi keväällä 1992. Miltei 43 vuotta Suomen ulkopoliittika ohjanneen sopimuksen muisteluun ei ollut mielenkiintoa, koska Suomen suuntautuminen länteen eteni vauhdilla. Vuonna 1992 Suomi haki EY-jäsenyyttä, mitä se ei YYA-sopimuksen aikana olisi voinut tehdä.⁸²

Suomen ulkopoliittikan perusratkaisu säilyi hyvin samankaltaisena läpi kylmän sodan ajan. Suomen doktriinin muutos 1980-1990-luvun taitteessa edustaa asteittaista ilmiötä. Kylmän sodan loppuvaiheessa puolueettomuusopin ulkopuolelle jätettiin globaaleja kysymyksiä käsittelevä ihmiskuntapolitiikka. Puolueettomuuspolitiikkaa sovellettiin ainoastaan sellaisissa tilanteissa, joissa suurvaltojen edut olivat välittömästi vastakkain.⁸³ Oppositio puolue kokoomuksella oli rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa kylmän sodan ulkopoliittikan muovautumiseen. Kokoomus edisti suuntautumista länteen aina kun se oli mahdollista, mutta viime kädessä sisäpolitiikka asetti toiminnalle reunaehdot. 1980-luvun aikana suuntautuminen länteen helpottui, kunhan Neuvostoliiton kanssa ei jouduttu vastakkainasetteluun.⁸⁴ Kokoomuksen ohjelmissa tapahtuva muutos puolueettomuuden, maanpuolustuksen ja itsenäisyyden käsittelyssä on seurausta Suomen ulkopoliittisen doktriinin asteittaisesta muutoksesta, jonka taustalla vaikuttaa suurvaltasuhteiden murros.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Kokoomuksen yleisohjelmien nationalismipuhe on muuttunut merkittävästi vuosien 1945-1993 aikana. Vuoden 1945 ohjelma on kaikilta osin hyvin nationalistinen, kun taas vuoden 1993 ohjelma ei ole sitä enää lähes lainkaan. Muutos ohjelmien nationalismipuheessa ei ole kuitenkaan tapahtunut yhtäkkiä vaan muutos on ollut asteittaista ja sidoksissa yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin.

Merkittävimmin kokoomuksen ohjelmat muuttuvat 1960-luvulla, jolloin puolue siirtyi yhteisöllisen elämäntavan ajamisesta yksilökeskeiseen. Tämä näkyy puolueen ohjelmissa selkeästi kansaa,

---

⁸¹ Meinander 2017, 285-286.

⁸² Meinander 2017, 289, 293.

⁸³ Väyrynen 1988, Möttölään mukaan 1993, 92.

⁸⁴ Vares 2017, 424-425.

uskontoa ja perhettä koskevassa käsittelyssä. 1960-luvun ohjelmamuutoksen taustalla vaikutti modernisaatiokehitys. elinkeinorakenteen muutoksesta johtunut maaltamuutto ja ihmisten vapaa-ajan sekä varallisuuden kasvu johtivat arvomaailman muuttumiseen yhteisöllisestä yksilökeskeiseen. 1980-luvulle tultaessa ja siitä eteenpäin yksilöllisyydestä on tullut kokoomukselle sen ohjelmien ydinteema korvaten aiemman itsenäisyyden lujittamisen.

Yhteiskunnan modernisaation lisäksi kokoomuksen ohjelmiin vaikutti suurvaltasuhteet. Puolueen näkemykset maanpuolustuksesta ja puolueettomuudesta ovat linjassa Suomessa silloin vallinneen yleisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen doktriinin kanssa. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisena peruslinjana oli pysytellä suurvaltakiistojen ulkopuolella ja edistää strategisen ympäristön turvallisuutta aktiivisesti aina kun se oli mahdollista. Oppositiopuolueena kokoomus ei ollut asemassa, missä se olisi voinut vaikuttaa vahvasti ulkopoliittikan muotoutumiseen. Kokoomuksen ohjelmat seuraavat Suomessa vallinnutta yleistä linjaa. Ylipäätään ulko- ja turvallisuuspolitiikasta vallitsi kylmän sodan Suomessa yleinen yksimielisyys. Kokoomuksen suhtautumisen muutos maanpuolustukseen ja puolueettomuuteen seuraa yleistä kansainvälisten suhteiden murrosta 1980-1990-lukujen vaihteessa.

Ohjelmatasolla kokoomus on reagoinut yhteiskunnan muutoksiin ja muuttanut ohjelmaansa sen mukaisesti. Puolue ei ole jäänyt vastustamaan yhteiskunnassa yleisesti tapahtuneita muutoksia voimakkaasti vaan se on sopeutunut aikaansa. Puolue on myös itsessään muuttunut yleispuolueeksi kylmän sodan aikana. Ohjelmien muuttuessa Kokoomus on kuitenkin säilyttänyt mukana myös vanhaa ainesta taustalla. Kokoomukseen on siten kerrostunut isänmaallisuutta ja perinteisiä arvoja korostavan päälle kansainvälisyyttä ja globaalia painottavia näkemyksiä.

Tässä tutkielmassa selvitin kokoomuksen nationalismidiskurssia ja sen muutosta vuosina 1945-1993. Tutkimusaikani oli kohtalaisen pitkä kandidaatin tutkielmaksi. Tämän tutkielman pohjalta olisikin sen vuoksi paljon jatkotutkimusmahdollisuuksia. Kokoomuksen ohjelmissa esiintynyttä nationalismia voisi tutkia syvemmin lyhyemmältä aikaväliltä tai tutkimusta voisi syventää puolueen eri henkilöiden tai fraktioiden tuottamaan nationalismiin. Lähdeaineiston laajentaminen puolueohjelmien ulkopuolelle tai vertailevan tutkimuksen tekeminen suhteessa toisiin puolueisiin voisi myös olla hedelmällistä.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I SÄHKÖISET LÄHTEET

- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1945): *Kansallisen Kokoomuspuolueen ohjelma*. Saatavissa: https://drive.google.com/drive/folders/0B-eIp__V7TFDTDgwajlKRWtuSEk, Luettu 12.12.2019
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1951): *Kansallisen Kokoomuksen ohjelma*. Saatavissa: https://drive.google.com/drive/folders/0B-eIp__V7TFDTDgwajlKRWtuSEk, 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1957): *Kansallisen Kokoomuspuolueen yleisohjelma*. Saatavissa: <https://urly.fi/1sji>, 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1961): *Kokoomuksen 1960-luvun politiikan tavoitteet*. Saatavissa: <https://urly.fi/1sji>, 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1966): *Kokoomuksen Poliittinen Toimintaohjelma 1966 - Kohti huomispäivän yhteiskuntaa*. Saatavissa: <https://urly.fi/1u2m>, luettu 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1969): *Kokoomuksen politiikan lähiajan suunta*. Saatavissa: <https://urly.fi/1u2y>, luettu 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1970): *Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma*. Saatavissa: <https://urly.fi/1u2w>, luettu 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1972): *Kokoomuksen lähiajan tavoiteohjelma*. Saatavissa: <https://urly.fi/1u7v>, luettu 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1981): *Kokoomuksen periaateohjelma*. Saatavissa: <https://urly.fi/1ugN>, luettu 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1988): *Kokoomuksen lähiajan tavoiteohjelma*. Saatavissa: <https://urly.fi/1ugY>, luettu 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (1993): *Periaateohjelma*. Saatavissa: <https://urly.fi/1ukw>, luettu 12.12.2019.
- Kansallinen Kokoomus (Kok.) (2018): *Periaateohjelma: avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen*. Saatavissa: https://drive.google.com/drive/folders/0B-eIp__V7TFDTDgwajlKRWtuSEk, luettu 11.10.2019.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Alasuutari, Pertti (1999): Nationalismi, kansakunta ja yhteiskunta. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Petri Ruuska (toim.): *Post-patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Anderson, Benedict (2007): *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suomentanut Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino. Alkuperäisteos 2006.
- Billig, Michael (1995): *Banal nationalism*. Lontoo: SAGE Publications.

- Eiranen, Reetta (2019): *Lähisuhteet ja nationalismi: Aate, tunteet ja sukupuoli Tengströmin perheessä 1800-luvun puolivälissä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Eskola, Antti (1962): Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset. *Tiede Ja Ase*, 20(20), 5 - 90. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/ta/article/view/47425>, luettu 27.02.2020.
- Forsberg, Tuomas & Tapani Vaahtoranta: Suomen ulkopoliittikka murroksessa. Teoksessa Forsberg, Tuomas & Tapani Vaahtoranta (toim.): *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan: Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. 300-308. Tampere: Gaudeamus.
- Hobsbawm, Eric (1994): *Nationalismi*. Suomentanut Jari Sedergren, Jussi Träskilä & Risto Kunnari. Tampere: Vastapaino. Alkuperäisteos 1992.
- Häyrynen, Aimo (1973): *Kansallinen kokoomuspuolue isänmaallisen kansanliikkeen hengessä 1932-1935*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, (2016), Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Arja – Kirsi Juhila – Eero Suoninen: *Diskurssianalyysin aakkoset*, s. 17-47. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Jyrki (2011): *Löyhästä vaaliorganisaatiosta kiinteäksi puoluejärjestöksi: Kansallisen Kokoomuksen järjestötoiminta ja vaalikampanjat vuosina 1944-1979*. Turku: Turun yliopisto.
- Kallunki, Valdemar (2018): Sekularisaatioparadigma. Teoksessa Ketola, Kimmo, Tuomas Martikainen & Teemu Taira (toim.): *Uskontososiologia*. Turku: Eetos ry.
- Kettunen, Pauli (2003): Yhteiskunta. Teoksessa Hyvärinen, Matti ym. (toim.): *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria.*, 167-212. Tampere: Vastapaino.
- Liikanen, Ilkka (2005): Kansallinen yhtenäisyys ja kansanvalta – suomalainen nationalismi. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Pasi Saukkonen (toim.): *Nationalismit*, 222-245. Helsinki: WSOY.
- Meinander, Henrik (2017): *Suomen historia: linjat, rakenteet, käännekohdat*. Suomentanut Paula Autio. Helsinki: Kustantamo S & S. Alkuperäisteos 2006.
- Metsola, Maija (2010): *Taistelun moraalista hävisimme, mutta arvomme jäivät: kokoomusnaisten moraaliarvot vuosina 1945-1975*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Mickelsson, Rauli (2007): *Suomen puolueet: Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.
- Möttölä, Kari (1993): Puolueettomuudesta sitoutumiseen: Turvallisuuspoliittisen perusratkaisun muutos kylmästä sodasta Euroopan murrokseen. Teoksessa Forsberg, Tuomas & Tapani Vaahtoranta (toim.): *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan: Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. 62-135. Tampere: Gaudeamus.

Nordenstreng, Kaarle (2013): Arvojen vallankumous 1960-1970-luvuilla. *Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle: Pekka Koskisen (1943-2011) muistojulkaisu*. Tampereen yliopisto.

Saukkonen, Pasi (2005): Kansallinen identiteetti. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Pasi Saukkonen (toim.): *Nationalismit, 90-105*. Helsinki: WSOY.

Sorsa, Leena (2017): Monien uskontojen ja katsomusten Suomi. Teoksessa Illman Ruth, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg (toim.): *Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja*, (48), 224-235. Saatavilla:

<https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/1502/viewmode=previewview>, luettu 05.06.2020

Tarkiainen, Essi (2019): Sata vuotta aatetta: Kokoomuksen periaateohjelmissä tapahtunut aatteellinen muutos vuosien 1918-2018 välillä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Vares, Vesa (2008): *Suomalaiskansallinen kokoomus: Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1944-1966*. Helsinki: Edita.

Vares, Vesa (2017): *Suomalaiskansallinen Kokoomus. IV, Korpivaellukselta vallan kahvaan: Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1966-87*. Jyväskylä: Docendo.

Vuorinen, Marja (2005): Herrat, hurrit ja ryssän kätyrit – suomalaisuuden vastakuvia. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Pasi Saukkonen (toim.): *Nationalismit*, 246-264. Helsinki: WSOY.